

## *Anmeldelser*

ROLF ARVIDSSON och HANS AARSLEFF: Kritiska undersökningar i Weibullmytens historia. BTJ Tryck AB, Lund 2000. 417 s. med ill.

Lauritz Weibull (1873-1960) var ældste søn af historieprofessoren Martin Weibull i Lund og var gennem hele sit liv tæt knyttet til byen og dens kulturelle institutioner. Han var landsarkivar i Lund 1903-1919 og herefter, til han gik på pension i 1938, professor i historie ved Lunds Universitet. »Først sent og ad omveje«, skriver Axel E. Christensen i sin nekrolog, »fandt L.W. sit rette felt som historiker. Han startede i 1890'erne som æstetisk litterat med spredte afhandlinger om digteres og kunstneres tilknytning til Lund, docenturet i historie erhvervede han i 1899 på en god, men traditionel afhandling om det diplomatiske forspil til Gustav Adolfs indtræden i Trediveårskrigen, og efter århundredskiftet helligede han sig skånsk topografi og lokalhistorie ... Men så i 1911 udsendte han, 38 år gammel, det revolutionære værk *Kritiska Undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*, der straks placerede ham som foregangsmand indenfor radikal historieforskning. Ser man bort fra et par forstudier om Colbaz-annalerne og Knud den Store fra 1909-10, kan man alene i eftertidens perspektiv finde glimt af den kritiske omstyrter i et ellers langt og frodigt forudgående forfatterskab. ... Dette pionerværk er betegnende nok aldeles blottet for teoretiske betragtninger, det være sig om metodisk program eller teoretiske principper. ... Punkt for punkt analyseres overleveringen, og det påvises, hvorledes de sene og fyldige overleveringer, især hos Snorre og Saxo, der dannede grundlaget for al gængs historieopfattelse, var vokset ud af ældre nedskrifter ved ændrede tendenser, falske kombinationer og indpodning af vandresagn og episk-litterære motiver. Lag for lag skrælles alt sekundært bort, og tilbage stod kun spredte og spinkle samtidige kilder som »intyg om historiska fakta« ...«. (*HT* 11. rk. VI (1962), 695-696).

Hvorfra kom inspirationen til dette afgørende brud i forfatterskabet? Om det har der længe hersket tvivl. Lauritz Weibull selv var nemlig tavs om emnet, bortset fra enkelte vage og tildels modstridende oplysninger,

og *Kritiska Undersökningar* indeholdt ingen forskningsoversigt. Den bog, der her skal anmeldes, indgår i en ret så intens svensk debat om netop dette spørgsmål, derfor denne introduktion ved en fremtrædende dansk middelalderhistoriker, der skrev sin nekrolog knap ti år før den svenske debat blev indledt.

I 1971 offentliggjorde den daværende chef for håndskriftafdelingen ved Lunds Universitetsbibliotek, Rolf Arvidsson, en artikel i *Scandia* med titlen »Källkritisk radikalism och litteraturhistorisk forskning: Lauritz Weibull, Henrik Schück och Joseph Bédier«. Rolf Arvidsson fremførte her den hypotese, at den fremtrædende franske litteraturhistoriker og professor ved Collège de France, Joseph Bédier, med sit banebrydende arbejde *Les légendes épiques* 1-4 (1908-12) havde givet afgørende impulser til Lauritz Weibulls eget gennembrudsarbejde *Kritiska undersökningar*. En bog, der som også Aksel E. Christensen understregede, betød et vendepunkt i Weibulls forskning, der hermed antog en helt ny retning. Rolf Arvidssons artikel blev i det følgende nummer af *Scandia* mødt med en skarp tilbagevisning fra Curt Weibull, Lauritz Weibulls 13 år yngre bror og professor emeritus i historie ved Göteborgs Universitet. Det blev indledningen til en omfattende debat, der førtes både i svenske tidsskrifter og i et nummer af *Medieval Scandinavia* (1973), hvor Rolf Arvidsson bl.a. fik støtte fra middelalderhistorikeren, docent Hugo Yrwing, fra Lunds Universitet.

En af Arvidssons skarpeste kritikere var Birgitta Odén, den daværende indehaver af Lauritz Weibulls tidligere lærestol i Lund. Hun imødegik Rolf Arvidssons synspunkter i en række artikler for afslutningsvis at hellige en hel bog til spørgsmålet: *Lauritz Weibull och forskarsamhället* (1975), hvor hun gennem en inventering af en række af tidens internationale historiske (men ikke litteraturhistoriske) forskningsmiljøer som mulige inspirationskilder for Weibull samtidig emphatisk afviste Bédier thesen. Arvidsson svarede på kritikken i en stor artikel i et dobbeltnummer af *Radix* (1981) med titlen »Lauritz Weibull och forskarsamhället: till Weibullmytens historia«. I denne rent svenske meningsudveksling fik Rolf Arvidsson støtte fra ganske uventet hold, idet den daværende professor ved Princeton University, dansk-amerikaneren Hans Aarsleff, i 1980 blandede sig i debatten med to foredrag i henholdsvis Lund og København, hvor han yderligere styrkede Arvidssons these, samtidig med at han påpegede en række fejltagelser (bl.a. vedrørende franske historikere) hos Birgitta Odén. Planer om at trykke foredraget i (Dansk) *Historisk Tidsskrift* blev ikke realiseret, da Hans Aarsleff i mellemtiden blev optaget af andre forskningsopgaver. Siden har der været stille om problemet.

Med den foreliggende bog er der nu lejlighed til at genopfriske debatten set fra den ene af hovedaktørernes side. I kapitel 1 giver Rolf Arvidsson en introduktion til diskussionen: »Uppbyggnaden av Weibull-myten och försvaret av den«, kapitel 2 indeholder hans oprindelige artikel i *Scandia*, kapitel 3 er hans svar til Curt Weibull i *Scandia*: »Lauritz Weibull och litteraturhistorien. En replik«, mens kapitel 4 udgøres af den store artikel fra *Radix* (med yderligere tilføjelser) med imødegåelsen af Birgitta Odén. Kapitel 5 er en helt nyskrevet artikel baseret på korrespondancen mellem Lauritz Weibull og hans far, historieprofessoren Martin Weibull: »Lauritz Weibulls förhållande till fadern Martin Weibull. Och hans övergång till historievetenskapen«. Endelig indeholder bogen det længe ventede bidrag af Hans Aarsleff: »En kritik af Birgitta Odéns bog om Lauritz Weibull och forskarsamhället«.

Set på 30 års afstand forekommer det forbløffende, at Arvidssons artikel kunne vække i den grad postyr. Lauritz Weibulls sene gennembrud som fremtrædende kritisk middelalderhistoriker har som omtalt altid stået som noget af et mysterium: Et stort, men spredt forfatterskab, der handlede om helt andre ting, tog en brat og uventet vending, der fik konsekvenser både for svensk og dansk middelalderforskning. Her var så et nyt og interessant bud på en forklaring. Rolf Arvidsson kunne vise, at Lauritz Weibull i 1890'erne havde fulgt Henrik Schücks litteraturhistoriske forelæsninger og proseminarer om middelalderen, og at han igennem 1890'erne havde hjemlånt fransk og nordisk litteratur om emnet fra universitetsbiblioteket. Middelalderinteressen af fransk og litteraturhistorisk tilsnit var altså ikke af ny dato, selv om han ikke havde publiceret inden for emnet, og det var desuden klart, at han havde kendt Bédiers tidligere arbejde, *Les Fabliaux* (1893, 2. udg. 1895). Desværre fandtes udlånsedlerne fra universitetsbiblioteket ikke efter 1905, men Arvidsson kunne vise, at de første bind af *Les légendes épiques* blev tilgængelige på biblioteket i efteråret 1908, ligesom dele af Bédiers arbejde blev publiceret i *Revue Historique* i 1907 og 1908, et tidsskrift Weibull læste. Rolf Arvidsson kunne desuden sandsynliggøre, hvordan Bédiers arbejdsform kunne have inspireret Weibull, og dette blev yderligere styrket og uddybet af Hans Aarsleff. I ultrakort form lyder argumentationen således:

Indtil Joseph Bédier publicerede sit banebrydende arbejde, var det den almindelige opfattelse, at den franske middelalderlige helteedigtning, *les chansons des gestes*, fremstillede faktiske historiske personer og begivenheder fra merovingisk og karolingisk tid. De kunne altså bruges som kilder til tidens historie og udgjorde dermed et yderst velkomment tilskud til de sparsomme oplysninger, der kunne hentes ud af de beva-

rede annaler og krøniker. Man kunne diskutere, om digtene havde fået deres endelige form allerede i 800-tallet, eller om de havde deres udspring i folkelige danseviser, cantilener, men ingen betvivlede deres historiske kerne. De blev opfattet som et produkt af en skabende folkeånd, *une imagination populaire*, og det bekymrede ikke forskerne, at det tidligst bevarede håndskrift var fra o. 1060, og at de overleverede heltedigte som oftest fremtrådte i 11-1200-tallets sprogdragt. Mens en romantisk historieopfattelse på næsten alle andre områder var under pres, stod den således fast forankret i denne sammenhæng. Det var hele denne romantiske tankebygning, Joseph Bédier pulveriserede, da han i *Les légendes épiques* kunne vise, at det eneste verificerbare historiske indhold i digtene med reference til merovingisk eller karolingisk tid på det nærmeste kun var person- og stednavne. »När sägen och dikt sopats bort, har det visat sig, att endast enstaka händelser och de grövsta linierna i tidens historia äro vetenskapligt konstaterbara«, skrev også Lauritz Weibull i fortalen til *Kritiska Undersökningar*, hvor han anvendte samme metode på de islandske sagaer og Saxo (jvf. Aksel E. Christensens beskrivelse ovenfor). Til gengæld kunne de franske heltedigte (ligesom Saxo og sagaerne) sige noget om deres ophavssituation i 1200-tallet.

Med sin artikel i 1971 genopfriskede Rolf Arvidsson med andre ord, at Lauritz Weibull i sin ungdom var mere tiltrukket af litteraturhistorien end af historien og sandsynliggjorde, at en fransk litteraturhistoriker kunne have fungeret som afgørende inspirator for Weibulls nyorientering. Det var da en interessant hypotese, og længere var den historie ikke, skulle man synes. Men det var netop påpegningen af den mulige litteraturhistoriske indflydelse, der fik Curt Weibull og senere Birgitta Odén til at fare i blækhuset. Enhver sammenhæng mellem litteraturhistorie og Lauritz Weibull skulle tilsyneladende udraderes. Mens Curt Weibull åbenbart afviste enhver form for indflydelse, var Birgitta Odén tilsyneladende villig til at acceptere alle mulige former for indflydelse fra andre historikere, bare ikke fra litteraturhistorikere, og specielt ikke fra Joseph Bédier. At Odén så ganske udelod den litteraturhistoriske dimension fra sine studier af samtidens videnskabelige miljøer, forekommer så meget desto mærkeligere, som både Bédiers og Weibulls arbejder netop lå i et felt, hvor litteraturhistorikere og historikere arbejdede med de samme problemer: En litterær traditions historiske kildeværdi.

Det var tilsyneladende desuden magtpåliggende for både Curt Weibull og Birgitta Odén at understrege, at Lauritz Weibull gennem hele sit uddannelsesforløb, der omfattede både litteraturhistorie og historie, havde opfattet sig som historiker frem for alt, også selv om hans første

publikationer var indenfor litteraturhistorien og hans licentiaafhandling ligeså. At det imidlertid ikke forholder sig sådan, viser Rolf Arvidsson i den nyskrevne artikel baseret på far-søn korrespondancen. Denne brevveksling viser eftertrykkeligt, at det var Martin Weibull, der fik ledt sønnen bort fra litteraturhistorien med en hastig og absolut ikke bemærkelsesværdig docentaafhandling om *De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike 1629-1631* (1899) i direkte relation til faderens eget pågående forskningsarbejde om Sverige i stormagtstiden, og ført Lauritz Weibull ind på arkivbanen som volontør i Riksarkivet i Stockholm. Korrespondancen viser desuden den loyale søn, der trofast foretager arkivalieafskrivning i Paris (1896) i forbindelse med faderens projekt og efter dennes anvisninger, mens han indimellem tager sig tid til at følge litteratur- og kunsthistoriske forelæsninger, og iøvrigt længes efter at komme hjem »att få arbete med min fack igen« (Arvidsson, 260). En del af det materiale Lauritz Weibull her afskrev, blev dog siden centralt for hans docentaafhandling.

Interessant nok viser brevvekslingen også, at Lauritz Weibull som nyan-sat i Riksarkivet endnu ikke var overbevist om, at historie skulle være hans fremtidige løbebane. I oktober måned 1900 kom det ham nemlig for øre, at der skulle oprettes en række referentstillinger ved Svenska Akademiens Nobelinstitut, og han var straks fyr og flamme for at få faderen til at trække i trådene: »Mina studier liksom mina utgifna arbeten röra sig ju både på litteraturhistoriens och den egentliga historiens område. Det synes mig därför, som om jag kanske inte skulle vara alldeles olämplig såsom referent för de historiska arbeten, som skulle falla inom Nobelinstitutets domvärjo. Att blifva landsarkivarie är ju också ett tilltalande projekt, men konkurrensen gör det temligen osäkert också....« (Arvidsson, 298). Lauritz Weibull var sent ude og kom ikke i betragtning, men af et brev til faderen nogle dage senere fremgår, at hans entusiasme ikke var kølnet, tværtimod havde han opsøgt Akademiets sekretær, Carl David af Wirsén, for at bevidne sin fortsatte interesse, hvis der skulle åbne sig flere muligheder: »Lidforss bliver chef för referenterna, och jag uttryckte så som min önskan, att få den franska litteraturen på min lott« (Arvidsson, 299).

I 1902 døde Martin Weibull pludseligt. Lauritz Weibull var ikke blandt ansøgerne til faderens professorat, men kunne i stedet året efter tiltræde den nyoprettede stilling som landsarkivar i Lund, således som det hele tiden havde været Martin Weibulls plan. Tilbage for den loyale søn var endnu en opgave, nemlig at fuldføre faderens ikke færdiggjorte bidrag til samleværket *Sveriges historia intill tjugonde seklet*, hvor Martin Weibull havde påtaget sig at behandle tidsafsnittet 1611-1660, dvs.

Gustav II Adolfs, dronning Kristinas og Karl X Gustavs regeringer. Afsnittet om Kristina ville Lauritz Weibull dog ikke skrive, og han synes i det hele taget ikke at have været særlig begejstret for opgaven, hvad også Birgitta Odén har påpeget. I 1904 meddelte han udgiveren: »Det är för öfrigt så mycket i denna uppgift som tangerar det mere periferiska af mina interessen« (Odén, 106 og Arvidsson, 308). I 1906 var det endelig slut, han var fri – men til hvad? Om det synes han endnu at have været i tvivl, der var i hvert fald ingen klar linie i hans hidtidige produktion, og da slet ikke noget, der pegede frem mod hans senere gennembrud.

Efter læsningen af denne artikel fristes man til at sige: Bédier eller ej, med dette bidrag har Rolf Arvidsson føjet væsentligt nyt til karakteristikken af den unge Lauritz Weibull. Men tilbage til Arvidssons hypotese. Er den overhovedet sandsynlig, kan man virkelig forestille sig, at læsningen af en enkelt bog kan have afgørende indflydelse på en forskers udvikling? Svaret er, at det kan man godt. De fleste historikere kender vel til læseoplevelser, en artikel, en bog, et forfatterskab, der åbner ens øjne og fører til nye erkendelser. Men for langt de fleste bliver det ved netop – oplevelsen. Hvis oplevelsen skal have konsekvenser, i hvert fald så omfattende konsekvenser som den antages at have haft i Weibulls tilfælde, må der kræves noget mere, en ganske bestemt psykologisk situation, *et vadested*. Er det muligt at påvise en sådan psykologisk situation for Lauritz Weibulls vedkommende på dette tidspunkt? Svaret er efter min opfattelse ja.

Martin Weibull dør i 1902, og midt i sorgen må sønnen samtidig have følt et vældigt pres løftet fra sine skuldre. Han søger ikke faderens professorat, men bliver i 1903 landsarkivar i Lund med deraf følgende forpligtelser, som i 1906 resulterer i Weibulls »första större konsthistoriska arbete«, *Studier i Lunds domkyrkas historia*, der bl.a. medfører arbejde med *Necrologium lundense* og *Liber daticus* (Odén, 112), han er med andre ord tilbage i middelalderen. Samme år er han omsider færdig med faderens efterladenskaber og dermed endelig fri til at gå sine egne veje. I 1907 bliver han gift med Märta Elizabeth af Petersens, og under et arkivophold i Lübeck samme forår, hvor også hans hustru er med, møder han den jævnaldrende danske historiker Erik Arup (1876-1951), og dette møde bliver indledningen til et livslangt venskab (Inga Floto: »Venskab. Korrespondancen mellem Erik Arup og Lauritz Weibull«. *HT* 95, s. 241-297). Mærkværdigvis tillægger Rolf Arvidsson ikke mødet med Arup særlig betydning, det gør til gengæld både Aksel E. Christensen og Birgitta Odén.

Aksel E. Christensen fremførte allerede i 1962 i sin nekrolog over



Lauritz Weibull den opfattelse, at mødet med Erik Arup fik afgørende indflydelse på Lauritz Weibulls udvikling: »Arup havde netop da arbejdet sig bort fra det, han følte snærende i den Erslevske kritik, og tumlede allerede med planen om at forny Danmarkshistorien efter den »franske« rekonstruktionsmetode. Det er nærliggende at antage, at også Arup kan have stimuleret sin ældre kollega. Tiden vil passe, for *Kritiska undersökningar*, der er en fuldmoden frugt af et dybtgående og vidtspændende kildestudium ud fra en fast og fuldt udformet metode, maa have krævet en aarelang forberedelse« (*HT* 11 rk. VI, s. 695-696). Birgitta Odén tilsluttede sig denne opfattelse i *Lauritz Weibull och forskarsamhället* og understregede endnu stærkere Arups indflydelse på Weibulls udvikling: »Det finns också anledning att tro, att mötet med Erik Arup givit Weibull det tillskott av karriärlust och självkänsla, som var nödvändigt för att bryta [humanistiska] sektionens latent motstånd. Det er vidare en rimlig gissning, att diskussionerna med Arup understrukit vikten av att de bägge från en professorsstol fick tillfälle att plädera för den radikala historieforskning, som de bägge bekände sig till« (Odén, 138, se også 122-123). Spørgsmålet er vel blot, om Weibull på dette tidspunkt kan siges at have 'bekendt' sig til nogen radikal kildekritik, eller om det ikke netop var Arup, der under diskussionerne i de lyse forårsnætter i Lübeck åbnede Weibulls øjne for denne historievidskabelige dimension, der optog ham selv så meget. Weibulls egen karakteristik af sin forskning synes i øvrigt at bekræfte denne antagelse: »Min vetenskapliga produktion faller i två bestämt avgränsade perioder, den ena omfattande tiden 1895-1908, den andre den därefter följande« (*Historisk-kritisk metod och nutida svensk historieforskning* (1918) og Arvidsson, 7). Hvis Weibull i 1908 stiftede bekendtskab med Bédiers afhandling, faldt den derfor på gødet jord: Et opgør med hele den romantiske tradition, »den romantiska hypotesens gungfly«, som han senere skulle betegne den (Aarsleff, 328-330), ville kunne tilfredsstille radikale kildekritiske ambitioner af selv arupske dimensioner.

I 1908 bød chancen sig for et professorvikariat ved Lunds Universitet for hele forårssemesteret 1909, og Weibull slog nu til, skønt han ikke tidligere havde interesseret sig for en universitetskarriere (Odén, 137-138). Han valgte Nordens ældste historie som tema for sin undervisning. Mens han forberedte sine forelæsninger slog lyntet ned, ja måske stiftede han først bekendtskab med Joseph Bédiers arbejde i forbindelse med undervisningsforberedelsen, og det stod ham pludselig klart, at han kunne gøre det samme med Saxo og de islandske sagaer, som Joseph Bédier havde gjort med de franske *chansons des gestes*. »*Kritiska Undersökningar* var alldeles uppenbart ett icke-planerat arbete, som generera-

des av en slump – av foreläsningskravet«, skriver også Birgitta Odén (Odén, 145), selv om det ikke just er Joseph Bédier, hun har i tankerne.

Om Bédiers afhandling virkelig var den afgørende impuls for Lauritz Weibulls gennembrud, kan vi naturligvis ikke vide med sikkerhed, men Rolf Arvidsson har opstillet en interessant hypotese og givet en plausibel forklaring, og længere er det ofte ikke muligt at komme inden for historievidenskaben. Birgitta Odén skriver i sin bog: »Tes står mot tes: Den moderna historieforskningen föddes ur ett tillfälligt lån eller ur en intellektuell tidsmiljö« (Odén, 152), men der er ikke nødvendigvis tale om en modsætning. Joseph Bédiers afhandling var ikke noget tilfældigt arbejde, men et brag af en bog, der vakte bred international opsigt både blandt historikere og litteraturhistorikere, som Rolf Arvidsson og Hans Aarsleff så indgående har dokumenteret. I forordet til første bind af *Les légendes épiques* vedgik Joseph Bédier sin gæld til den østrigske forsker Philipp August Becker, som den der »før mig, om ikke som den første så dog i det mindste mere energisk end nogen, havde gjort indhug i den romantiske fæstning (le *burg* romantique) af systemer som jeg for min del også angriber« ud fra »det realistiske synspunkt som man vil se er mit« (Aarsleff, 331). Set i en større sammenhæng må også Bédiers afhandling derfor betragtes som et produkt af et internationalt forskningsmiljø, og Joseph Bédier var iøvrigt ingen tilfældig hr. hvemsomhelst, men indehaveren af en af Frankrigs fornemste lærestole. Til gengæld var det karakteristiske ved Lauritz Weibulls situation ved denne tid, at han var uden direkte tilknytning til de internationale (og svenske) videnskabelige universitetsmiljøer. »Historiker utanför det akademiska forskarsamhället« hedder meget betegnende en kapiteloverskrift hos Birgitta Odén (Odén, 99). Hvis Weibull skulle i kontakt med de videnskabelige miljøer, måtte det ske gennem læsning, og når også hans bog vakte opsigt og debat, var det måske netop, fordi den i en nordisk sammenhæng applicerede en international trend. Takket være sin interesse for både litteraturvidenskab og historie stod Lauritz Weibull i en yderst gunstig udgangsposition for at praktisere det, Birgitta Odén med et begreb hentet fra det moderne videnskabsteoretiske vokabularium har betegnet som *cross-fertilization* (Odén, 125). Joseph Bédiers afhandling *kunne* med andre ord være den afgørende brik i det weibullske mysteriums puslespil.

Inga Floto